

Jedlik Ányos rektori székfoglaló beszéde

Forrás: *Székfoglaló beszéd a magyar kir. tud. egyetem 1863–64. évi rectorává beigtatásakor = Beszédék, melyek ... a m. kir. tudomány-egyetem 1863–64. rectora és tanácsa beigtatásakor tartattak.* Buda, 1863. 41–49. o.¹

Dr. Jedlik Ányos, nyilv.[ános] rend.[es] bölcsészeti tanár, az egyetem e.[z] i.[dei] nagyságos rectorának székfoglaló beszéde.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Negyedik éve foly [!] már azon örvendetes fordulatnak, melynek folytán a m.[agyar] kir.[ályi] egyetem tanácsa hivatalnokinak évenként gyakorolni szokott szabad választási jogába, melytől az 1848-dik évi események következtében 12 évig megfosztva vala, visszahelyeztetett. Ezen jog gyakorlási módja úgy hozván magával, hogy az egyetemi nagyságos Rector évről évre más karból választassék, egyetemünk a hittani, jogi és orvosi kar kebeléből eddig tett választásainak eredményére csak örvendetes megelégedéssel, mondhatni nemes büszkeséggel tekinthet vissza, mert a tisztelettel említett karok kebeléből ügyeinek vezetésére oly jelleműs, tapintatteljes s a kormányzásra minden megkivántató tulajdonokkal² jeleskedő, szóval oly alkalmas férfiakat szemelt ki magának, miszerint azok dicső neveikkel az egyetem évlapjain szüntelen ragyogó csillagokként, tetteikkel pedig az egyetem kormányzásával megbizott utódaik előtt irányadó phároszként³ fognak tündökölni. Ily szerencsés választások sikerdús eredménye után mi sem természetesebb, mint az egyetemi tanártestületben azon általánossá vált óhajtas: vajha a beálló tanévi választása is a szerencsésekhez volna számítható.

A tudomány-egyetem karainak rendsora szerint a bölcsészeti kart illetvén a jog és kötelesség, hogy az egyetemi ügyeknek a beköszöntő tanév folyamán eszközöndő vezetésére kebeléből igazgatót adjon, úgy akarta a sors, hogy e nagy fontosságú, s nem kevesebbé terhes, mint díszes egyetemi állomás betöltése végett működött tek.[intetes] egyetemi választó bizottmány szavazattöbbsége csekély személyemben találkozzék. Ezen irántam nyilvánított megtiszteltetést nem tekinthetem eredményeül sem különös érdemeim, sem kitünő tulajdonimnak; azt csupán csak a tisztelt választó bizottmány irántami bizodalmának, barátságos indulatának és jó véleményének köszönhetem. E végetti hálámat a tek.[intetes] választó bizottmány, s illetőleg az általa képviselt egész egyetemi testület iránt tettleg az által vélém leginkább nyilváníthatónak, hogy hivatalos felszólításának hódolattal engedve a részemre felajánlott, ámbátor általam legkevesebbé sem óhajtott igazgatói tisztet köteles készséggel elfogadám; minthogy ily esetbeni visszautasítás nézetem szerint alig volna egyéb, mint a megtisztelő bizodalomnak bizodalmatlansággal, a jó indulatú barátságának megvetéssel való viszonzása. Ennek következtében az egyetemi rectori széket mintegy kötelességszerűleg ezennel elfoglalom; de midőn ezt tenném, megvallom nem csekély aggodalom szorongatja keblemet; mert ha Horatius azon ismert tanácsa szerint „et versate diu quid ferre recusent, quid valeant humeri”⁴ csekély tehetségeimet megfonto-

¹ Letölthető: ELTE Digitális Intézményi Tudástár (EDIT)

https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/9372/Beszed_1863_IV_Jedlik_Anyos.pdf

² Tulajdonságokkal.

³ Fárosz: ‘világítótorony’; ‘vezérlő, útmutató szellem’. A görög Pharosz sziget nevéből, amely Alexandria kikötője előtt feküdt, és az ókor hét világcsodájának egyike, egy 180 méter magas világítótorony épült rajta.

⁴ A Horatius *Ars poeticájából* való idézet magyarul: „...és fontold meg jól, mit bír el s mit nem a vállad.” (Bede Anna fordítása. In: Horatius összes művei, Budapest, Európa Kiadó, 1989.)

lom, és az elvállalt egyetemi igazgatóság teendőivel s arra vonatkozó méltányos kívánalmakkal összevetem, az látszik kitűnni, hogy e különben igen megtisztelő hivatal, mely egy mély belátású s bő tapasztaltságú egyéniségnek a fényes és hasznos működésre tág térül, az érdemszerzésre pedig kívánatos alkalmúl szolgálna, nekem tehetségeim középszerűségének tekintetéből inkább mellőznöm, mint elvállalnom kellene. Ugyanis:

Ha azon köz érdekeltségre gondolok, melylyel a hazai művelt közönség a magyar kir.[ályi] egyetem állapotát, részint a nagynevű alapítói iránt megőrzött kegyeletből, részint az egyetem kebelében fáradhatlanul munkálkodó tanári testület iránti tiszteletből, részint pedig a hon minden tájékaról évről évre növekedő számmal összegyűlő egyetemi polgárok tekintetéből, folytonos figyelemmel kíséri; – ha azon nagyfontosságú befolyást vizsgálom, melyet a m.[agyar] kir.[ályi] egyetem a hon mind jelen mind jövő állapotára az által gyakorol, hogy midőn fenséges hivatásánál fogva honunkban a tudományok fő forrásaúl szolgálván, a körébe sereglő ifju nemzedék tudományos kiképezetésének minél kielégítőbb befejezésére lankadhatlan szorgalommal törekedik, egyszersmind annak szívében az alsóbb tanintézetek üdvös hatása folytán felébresztett s megfogamzott isten, király, haza és felebarát iránti szeretetnek megőrzésére s további fejlesztésére hű ápoloda gyanánt gondoskodik; – ha továbbá figyelemmel a hon azon kívánalmaira és követelményeire fordítom, melyekkel a m.[agyar] kir.[ályi] egyetem a reá bizott ifjuság lehető legalaposabb kiképezésére vonatkozólag szükségképen találkozik, és megfontolom, hogy mindezen kívánalmak kellő kielégítése végett választandó módszerek és célszerűen alkalmazandó eszközök iránti javaslatok tételére mindenek előtt maga az egyetem hivatva van: ha mind ezen s több más hasonló körülményeket szemügyre veszem, a m.[agyar] kir.[ályi] egyetemnek, mint magasztos célú és a felsőbb hatósággal sűrű érintkezésben álló tudományos intézetnek kormányzásával megbizandó igazgatót, ki hivatali körét saját tehetségével betöltse, s a méltányos várakozásnak kielégítőleg megfeleljen, lelke tükreben oly kitűnő tulajdonokkal bíró egyéniségnek látom, melynek mását csekély személyemben távolról sem találhatom fel, s azért e szék elfoglalásánál némi borzalom járja át tagjaimat, főkép ha e széken tündöklött elődeimre tekintek; mert ezeknek fényes tetteik, habár tisztkedésem folytában követendő példák gyanánt adandnak is előttem, a jelen pillanatban inkább aggasztó mint bátorító hatást gyakorolnak reám; minthogy az igazgatói állás igényeihez mért tehetségeim elégtelenségére igen élénken emlékeztetnek.

Hogy ezen és egyéb körülmények tekintetéből kelt aggodalmaim dacára e rectori széket elfoglalom, azt egy részt azon vágy általi ösztönöztetésemnek tulajdoníthatni, miszerint a tekintetes választó bizottmány irántam kijelentett bizodalomát legalább utólagosan megérdemelhessem; mert a bizodalom oly ajándék, melyet habár követelni nem lehet, de ha benne részesítettünk, megérdemlésére minden kitelhető módon törekednünk kell. – Tulajdoníthatni továbbá azon kötelességszerű tartozásnak, melynek folytán az egyetem közügyeinek vezetésével kapcsolatban álló terhek viselésére az egyetemi tanártestület mindegyik tagja a körülményekhez képest többé vagy kevesebbé hivatva van; s csak méltó lenezés tárgyává leendne, ki azok alól magát fontos ok nélkül elvonni törekednék.

A bölcs.[észeti] kar e.[z] i.[dei] tek.[intetes] dékánja⁵ szellemdús beszédében, melylyel imént a rectori hivatalba bevezetett, jelen helyzetemben igen jó benyomást gyakorolt reám; mert abban, azon kívül, mit személyemre vonatkozólag felhozni szíveskedett, s mit nagyobb részt alig vehetek egyébül, mint irántam minden alkalommal kitüntetett jó indulatának túlárado kifolyásaúl, az egyetem állapotát, kívánalmait és szükségleteit illetőleg mély belátású ismeretet, a célszerű javításokra nézve élénk törekvést, és könnyű tájékozási tehetséget oly mértékben tanusított: miként a m.[agyar] kir.[ályi] egyetem csak szerencsét kívánhat magának, midőn ily ritka tulajdonok birtokosát a bölcs.[észeti] kar dékáni székén látja

⁵ Toldy Ferenc (született: Schedel Ferenc) (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, titkára, a Kisfaludy Társaság igazgatója.

működni. Részemről érdemdús férfiú, nagyságos kir.[ályi] tanácsos, és a bölcs.[észeti] kar e.[z] i.[dei] tek.[intetes] Dékánja! az irántam kitüntetett szívességéért ezennel forró köszönetemet nyilvánítom, s egyszersmind őszintén kívánom, hogy az 1821-ben megkezdett⁶ és e jelen pillanatig lankadhatlanul folytatott irodalmi pályán szerzett érdemeidet, melyek következtében, – a társadalmi téren tapasztalt kitüntetések nem említve – 1843-ban az egyetemi könyvtár igazgatójává, 1861-ben a m.[agyar] kir.[ályi] egyetemenél a magyar nyelvészet és irodalom rendes tanárává, a múlt évben pedig királyi tanácsossá legkegyelmesben kineveztetél, még számos évek során minél örvendetesb eredménynyel gyarapíthassad. Légy meggyőződve, hogy ékes beszéded valamint beiktatásom ünnepélyességét nem kevésbé emelé, úgy aggódo kedélyem megnyugtatójára jótékonyan hatott.

De még inkább bátorítólag hat reám azon körülmény, hogy az egyetem bölcs szerkezete folytán az igazgató, terhes tisztelkedésében nincs magára hagyva, hanem az alrector, dekanok, aldekanok és az egyetemi iroda jegyzője által környezve az úgy nevezett egyetemi tanácsot képezi. Az új rector ily tekintélyes környezet bölcs tanácsa által támogatva, tapasztalatra alapított kalauzolása által tájékozva, az egyetem ügyeinek vezetésében sokkal biztosabban haladhat, mint különben egyéni tehetségeinek bármily megfeszítésével lehetséges volna; minthogy az egy évig tartó hivataloskodásának igen jelentékeny részét, egyéb végzendők hátramaradásával csupán az új tisztének körülményeivel való megismerkedésre fordítani volna kénytelen. Ennélfogva, tekintetes egyetemi Tanács érdemes tagjai! egész bizodalommal fordulok hozzátok, és őszinte örömmel üdvözöllek benneteket, előttetek lelke mélyéből eredett azon óhajtasomat nyilvánítván, miszerint egyetemünk, bennünket egyenlően érdeklő ügyeinek vezetésében velem együtt köz megegyezéssel munkálkodni szíveskedjete. Az őszhangzó együttműködés viszonyos bizalom nélkül lehetetlen lévén, bölcs tanácsokban s közremunkáló segítségtekben azon bizalommal részesítsetek, melylyel részemről irántatok viseltetem. A Ti lelkes támogatástokra számolva magamat biztosítva érezvén, de leginkább bízván a jó istenben, ki – lelkes hitszónokunk szavai szerint – nem vonja meg segélyét azoktól, kik hozzá feltekintenek, megkezdem új tisztelkedésem, melybeni eljárásra nézve előlegesen csak azt jegyzem meg, hogy a felsőbb rendeletek alapján kidolgozott egyetemi ügyrendtartási módszer értelmében és határai között a n[agy]méltóságú magyar kir.[ályi] Helytartótanács kegyes intézményeinek és rendeleteinek minél gyorsabb tárgyalását és illetőleg végrehajtását, valamint a tek.[intetes] karok hivatalos jelentései, véleményzései vagy javaslatainak felsőbb helyre annak idejében eszközendő felterjesztését én és az együtt működő egyetemi tanács szoros és elkerülhetlen kötelességünknek ismerjük; minden az egyetem állapotának szellemi vagy anyagi tekintetben leendő előmozdítása, s küldiszének emelése végett elődeinktől megkezdett, s a jelenkor körülményei szerint kieszközölhető munkálatok folytatását, vagy ugyan azon célra vonatkozó s korszerű indítványok pártolását egész lélekkel magunkra vállaljuk; az egyetemi testület egyes tagjainak érdekében benyújtandó folyamodványokat és kérvényeket pedig az óhajtott eredmény sikeresb kieszközölése végett felsőbb helyeni ajánlásunkkal támogatni kedves, s egyszersmind köteles foglalkozásunknak tekintendjük.

Azonban működjék az egyetemi tanács bár mennyire megfeszített erővel ez által egyetemünk fő célja egészben még sem lesz elérve; mert az egyetemi tanács mint olyan az egyetem fő céljának eszközlésében a rendező és irányadó tényezőt képezvén, arra csak közvetített befolyást gyakorol. A tudomány-egyetem fő célja ugyanis abban állván, hogy a tudományok szakadatlan és szorgalmas fejlesztése, gyarapítása és meghonosítása mellett azokban az egyetemi ifjúság oly fokban képeztessek ki, miként annak pályavégzett része az egyetem kebeléből – mint a termékeny méhkasból kiröpülő raj – évenként azon reménnyel

⁶ Toldy Ferenc első fordítása (*Lübeck után: Szépeinkhez*) 1821-ben jelent meg a *Koszorú – Szépliteraturiai ajándék* c. folyóiratban.

eresztessék maga szárnyára, hogy az nyert kiképzetése szerint legtöbbször a hittani vagy jogi, orvosi vagy tanári téren haladó életpályát választva, s azon a kor követelményeinek megfelelően mind a maga biztos jövődjének megalapítására, mind a közjó előmozdítására a lehető legnagyobb sikerrel működhessek. Ebből látható: hogy egyetemünk fő célja az egyetemi tanártestület közvetlen hozzájárulása nélkül meg nem közelíthető. – Ismeretesebb az egyetemi tanártestület munkálkodási szorgalma, mintsem hogy arra az egyetem fő céljának érdekében bárhonnán ösztönöztetnie kellene; részemről ezennel csak azon tekintetből irányozom hozzá kérésemet, hogy valamint a bármely különböző elnevezésű tudományok egymással összekötésben állanak, és szorosán véve csak egy általános tudomány ágai gyanánt tekintendők, úgy mi is általános tudomány egyes ágainak képviselői és tanárai a viszonyos collegialis szeretet és barátság kapcsolata által egy erősen egygyé forrt testületet képezve egymást tettel s tanácsal segítsük, támogassuk és lelkesítsük, a vezetésünk alatt létező ifjúságot pedig jó indulatú részvétünkkel saját jövődjére, és a haza iránti tartozására figyelmeztetve a tudományokban lehetőleg kiképezni törekedjünk, miként az egyetem fő céljának foganatosításában minél nagyobb sikert idézhessünk elő.

A tanári testület fáradozásainak minden eszközölhető sikere a kiképezendő ifjúság részéről éber tudományvágyat és kész fogékonyságot feltételezván, az egyetemi polgárokat arra figyelmeztetem, hogy az egyetem fegyelmi törvényeihez alkalmazkodva előljáróik és tanáraik iránt tisztelettel és bizodalommal, egymáshoz barátságos jóakarattal viseltessenek, és az előadásokban velük bőven közlött ismereteket, mint jövődjő boldogságuk megbecsülhetlen magvait elméjük termőföldébe híven befogadván, kifejlesztésükre és ápolásukra kitartó szorgalommal ügyelvén, azokat nem csak szüleik és saját érdekek tekintetéből, hanem a szeretett haza iránti kötelességből is gazdagon gyümölcsöző fákká növeljék.

De mivel sz.[ent] Pál apostol a Korinthusiakhoz írt első levelének ezen mondata szerint: „neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus”,⁷ minden siker, minden eredmény csak a mindeneket kormányzó Mindenhatónak kegyelmétől függ, kérjük Ő mennyei Felségét mély alázatosságban, hogy az egész egyetemi testületre áldását kiterjeszteni méltóztassék, és engedje hogy e testület jóakarátú fáradozása e megkezdett tanévben is sikerdús legyen. Mondtam.

⁷ Magyar fordítása: „...sem az nem számít, aki ültet, sem az, aki öntöz, hanem csak Isten, aki a növekedést adja.” (1Kor 3,7)